

(ברכות מג, ב). ואפלו במקום תוכחה אמרה תורה: "ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט, יז). כיצד? תוכיח מתחלה בסתר ובנחת, אבל אם תוכיחהו מתחלה ברבים ותבישנו, אז תקבל עליו חטא (ערכין טז, ב), מפלשפן המביש חברו שלא במקום תוכחה. וחרבן ירושלים נתגלגל על ידי בישת דבר-קמצא (גיסין נח, ב). לכן צריך האדם לזהר מאד, שלא יעשה דבר אשר יגיע מזה לשום אדם בעולם בשות.

גם בדברי-תורה, אם ישא ויתן עם חברו, ושמע שתברו טעה, לא יאמר לו "טעית" או "אינך מבין" או פיוצא בה, שלא יתביש, אף יעשה עצמו כאלו לא הבין שטעה. וכן לא יכנה שם לחברו, שלא יתביש, אלא אם יחפץ לדבר על מי שיש לו פגום, גם שלא בפניו, יאמר "פלוני ממקום פלוני" או "בנו של פלוני", או יאמר סימנים עד שיהא נכר זולת הפגום. ולא יאמר אדם ברבים או ביחידי "פלוני רצה לתן לי בתו ואני לא רציתי אותה", כי כנה הוא גותן כבוד לעצמו ובשית לחברו. וכן ידקדק בכל ענין שלא יגיע בשית לחברו מתוך דבריו. לעולם יהיה אדם מן הנעלבים ואינו עולבין ומן השומעין את חרפתם

שער הרביעי

שער העזות

ואינם משיבים, ועליהם נאמר (שופטים ה, לא): "ואהביו כצאת השמש בגברתו" (שבת פח, ב) — מדה כנגד מדה: יען אשר שמע חרפתו ונהפכו פניו לירקון, יבהיקם הקדוש-ברוך-הוא יותר מאור השמש, כענין שנאמר: "וכבוד ה' עליך זרח" (ישעיה ס, א).

ממדת הבושה יגיע לענוה, כי יפגע לבני-אדם מחמת בשות. ויגיע למדת הצניעות, כי הבישן יתביש לעשות מעשיו בגלוי. אמרו חכמים: הפנים הקשרים הבישית נראה על פניהם, כי מי שהוא בישן הוא סימן שהוא מזרע אברהם יצחק ויעקב (יבמות עט, א). אמרו חכמים: הבישית נודעת בעת הפעס. ואמרו: טוב שנאת הבישן מאהבת הפסיל. צריך אדם להתביש מפל אדם ולשום על פניו מסוה הבושה, כמו שאתה ידעת בענין שאול בהתבאו, כמו שנאמר: "הנה הוא נחבא אל הכלים" (שמואל א י, כב), והאל בחרו למלכותו, כמו שנאמר: "הראיתם אשר בחר בו ה'" (שם שם, כד). אמרו חכמים: המדה הזאת היא ממעללי הנפש היקרה, והיא לעמת השלמת הגוף. ומי שמתביש, תגדל מעלתו, ויותר תבחין ותתבונן.

הוא מאד בעיני בני-אדם, ואפלו הוא חכם. והרבה רעות נגרות אחר העזות, מי שהוא מעז פנים עם בני-אדם לא ימלט מן המחלקת ושנאה וקנאה. ומי שהוא מעזי-פנים הוא מכחיש יחודו, והוא לא ישא פני גדול, ופני זקן לא יחן, וכל עברות שבתורה הם קלות בעיניו לעבר עליהם, הכל לפי רב העזות שבו, ועליו נאמר: עז פנים לגיהנם (אבות פ"ה מ"כ).

העז נקרא רשע, שנאמר: "העז איש רשע בפניו" (משלי כא, כט); והרשעים מגנים ומאוסים

לפני השם יתברך, ושם הרשעים מגנה, כדכתיב: "ושם רשעים ירקב" (שם י, ז). על הבישית נאמר: "וילמד ענוים דרכו" (תהלים כה, ט), ועל העז הרשע נאמר: "ודרך רשעים יצות" (שם קמו, ט). מי שיש בו מדת העזות, עושה עברות תכילות תכילות וחושב עצמו צדיק. ועל דרך זה אנו מתודין: אין אנו עזי-פנים וקשי-ערף לומר לפניך ה' אלהינו צדיקים אנו ואל חטאנו, אבל אנו וצבוחינו חטאנו. וזו היא מדה רעה חולה, מי שהוא רשע ויאמר לא חטאתי, ועל זה הקדוש-ברוך-הוא שופט ואינו מרחם עליו, כדכתיב: "הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי" (ירמיה ב, לה), וכתיב: "ומודה ועזב ירחם" (משלי כח, יג). וזה הדרך העז הוא רחוק מאד מדרך התשובה. ועל הזונה נאמר: "העזה פניה ותאמר לו" (שם ז, יא). המדה הזאת היא רעה מאד, כי מביאה את האדם לביש את חברו ואת העניינים, כענין שנאמר: "תחננונים ידבר רש, ועשיר יענה עזות" (שם יח, כג). וכל-שכן אם מביש את רבותיו ומעז

האהבה כוללת מעשים רבים יותר מכל המדות. ובעת שישים האדם אהבתו לרעה, אין מדה רעה בכל המדות כמוה; וכשישים האדם אהבתו לטובה, היא למעלה מכל המדות, כדכתיב: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים י, ה), ואין מעלה בעבודת הבורא יותר ממי שעובד מאהבה. ועתה שמע איך האהבה מקלקלת המעשים בעת שיגביר אהבתו על חקמתו, כי כמה מיני אהבות זו משנה מזו:

האהבה האחת — האדם אוהב את בניו, ומרב האהבה אינו מיסרם ומדריכם לדרך טובה, ומניחם ללכת בשרירות לבם הרע, ומזה יבוא הזק גדול.

פניו נגדם, ומקשה ערפו נגד מוכיחיו מרב עזותו, אז המדה הזאת מוציאתו מן העולם, וראוי להרחיקה מפשו.

אף המדה הזאת משפחת מאד בעזות התורה והעבודה, להעז פניו נגד הרשעים ולהקשות ערף כנגדם, שלא לשמע לעצתם ושללא להודות על שקריהם ותועבותיהם ושללא להחניף להם. וצריך להעז פניו אף בקיום המצוות, אף אם ישחקו בו בני-אדם. וצריך להעז פניו נגד רבותיו לשאל מה שאינו יודע, ולא יתביש כנה (עין אבות פ"ג מ"ה). וצריך להעז פניו להוכיח בני-אדם לגלות להם חטאתיהם.

וצריך האדם להחזיק על המדה הזאת להכניעה במקום הגנאי ולהתגבר עליה כפי כחו, כי קשה מאד להמלט מן המדה הרעה הזאת אם לא שישים חזק כחו ועצם גבורתו לנצחה ולהעבירה מפניו במקום החטא, ולהעמידה בקרבו ועל פניו במקום אשר מקבל שכר על קשיות ערפו.

שער החמישי

שער האהבה

האהבה השנייה — אהבת ממון, ומרב תשוקתו אל הפמון. לא יהיה משא-ימתן שלו באמונה, וחומד ועושק וגזול פדי להרבות הון, ומרב חמדת העשר יקפץ ידו מן הצדקה ויהיה צר עיניו.

האהבה השלישית — אהבת נשים. ואם תהיה לו אשה רעה בעלת גאווה, היא תסיר מלבו כל המצוות והיא תמשכהו אחריה. ומרב האהבה אינו מעז פניו נגדה ושומע לעצתה, והיא תביאהו לידי מעללים רעים. וגם מרב אהבתו בנשים יסתכל בהן תדיר, וידבר נבלות, ויבוא לידי נאוף.

האהבה הרביעית היא אהבת קרוביו — אביו